

SHAKLDOSH, MA'NODOSH, ZID MA'NOLI SO'ZLAR USLUBIYATI MAVZUSINI O'QITISHDA O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH

*Vafoxonova Shaxnoza Temirovna –
Samarqand viloyati Ishtihon tumani
37- umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchi.*

Annotatsiya: “Sinonimiya, antonim, paronim so'zlar uslubiyati mavzusini o'qitishda o'quvchilar faolligini oshirish” mavzusini interfaol usullarda o'qitish masalalariga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Omonimlar, sinonimlar, antonimlar, paronimlar, uyadosh so'zlar, ma'nodosh so'zlar.

Ma'nodosh so'zlar bir umumlashtiruvchi ma'noga ega , ammo ma'no nozikliklari bilan farqlanuvchi, talaffuzi va yozilishi har xil bo'lgan so'zlar.

Shakldosh so'zlar(omonim) Tilda tovush va yozuv tomonidan bir xil bo'lib, ammo turlicha, bir-biriga bog'liq bo'lmagan ma'noni ifodalovchi so'z , qo'shimcha va ibora.

Zid ma'noli so'zlar bir-biriga zid ,qarama –qarshi ma'noni , ba'zan umumlashtiruvchi ma'noni ifodalovchi , chiziqcha bilan ajratib yoziladigan so'zlardir.

Uyadosh so'zlar bir turdagi narsa, belgi, voqea-hodisa, harakat ma'nolarini ifodalaydigan, bir mazmuniy guruhga mansub bo'lgan so'zlardir.

Paronimlar-ruscha “para” ya'ni “juft” va grekcha “onoma” ya'ni “nom” degani bo'lib, aytilishi bir-biriga yaqin, ammo yozilishi va talaffuzi har xil so'zlardir.

Mavzu	“Sinonim, antonim,paronim so'zlar uslubiyati mavzusini o'qitishda o'quvchilar faolligini oshirish”
Vaqt: 80-minut	O'quvchilar soni: 30 ta
Mashg'ulot shakli	Kombinasiyalashgan o'quv mashg'uloti
O'quv mashg'ulotining rejasi	1. So'zlarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlari. 2. Ma'nodosh so'zlar. 3. Shakldosh so'zlar. 4.Zid ma'noli so'zlar.

	5. Bu hodisalarning notqlik va badiiy san'at usullariga asos bo'lish
O'quv mashg'uloti maqsadi: So'zlarning ma'nodoshligi, shakldoshligi, zid ma'noli so'zlar haqida bilimlarini mustahkamlash va yangilarini shakllantirish.	
Pedagogik vazifalar	O'quv faoliyati natijalari
- so'zlarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlarini sharhlab berish; -shakldosh so'zlar haqida ma'lumot berish; -zid ma'noli so'zlar haqida ma'lumot berish; -ma'nodosh so'zlar haqida ma'lumot berish; -notqlik san'atini tushuntirib berish.	-so'zlarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlarini sharhlaydi; -shakldosh so'zlarni biladi; -zid ma'noli so'zlarnibiladi; -ma'nodosh so'zlarni biladi; -notqlik san'ati haqida biladi;.
O'qitish usullari	Ma'ruza, tushuntirish, namoyish
O'quv faoliyatini tashkil etish shakli	Ommaviy, jamoaviy, individual.
O'qitish vositalari	Ma'ruzalar matni, kompyuter texnikasi, darslik, slaydlar, grafik organayzer - "Charxpalak"
O'qitish berish sharoiti	Guruh bilan ishlashga qulay bo'lgan jihozlangan xona
Qaytar aloqaning yo'l va vositalari	Og'zaki so'rov: savol-javob

O'quv mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ish bosqichi	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	O'quvchi
1-bosqich. O'quv mashg'ul otiga kirish (20-min)	I.Tashkiliy qism. Salomlashish, davomatni aniqlash. 1.Yangi mavzuning nomi, maqsad va kutilayotgan natijalarni yetkazadi. Mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarni va adabiyotlar ro'yxatini aytadi. 2. O'quv mashg'uloti davomida o'quv ishlarini baholash mezonlarini tanishtiradi.	Javob beradilar Tinglaydilar va yozib oladilar Aniqlashtiradilar va savollar beradilar Baholash mezonlari bilan tanishtiradilar

<p>2- bosqich.A sosiylar bosqich (50-min)</p>	<p>O'quvchilar bilimini faollashtirish 1. O'tilgan mavzu bo'yicha tezkor so'rov o'tkazadi. Yangi mavzu bayoni 2. Mashg'ulotning rejasi va tuzilishiga muvofiq slaydlarni Power point tartibida (1-ilova) namoyish va sharhlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy holatlarni bayon qiladi. Jalb qiluvchi savollar beradi. Mavzuning har bir qismi bo'yicha xulosalar qiladi; eng asosiylariga e'tibor qaratadi; berilayotgan ma'lumotlarni daftarga qayd etishlarini eslatadi. 3.Charxpalak usulida yangi mavzuni mustahkamlab, o'quvchilar bilimini tekshiradi. (2-ilova)</p>	<p>Yozadilar Oraliq nazorati testlarini oladilar Testlarni bajaradilar Tinglaydilar, yozib oladilar Javob beradilar</p>
<p>3- bosqich.Y akuniy.10 min.</p>	<p>Dars yakuni. 1. Mavzuni umumlashtiradi, umumiy xulosalar qiladi, yakun yasaydi, savollarga javob beradi. 2. Guruhlarga o'zaro baholash natijalarini ma'lum qilishlarini taklif qiladi. Natijalarni sharhlaydi. Uyga vazifa berish. 3. Mustaqil ish uchun vazifa beradi: <i>savollariga og'zaki javob berish, mavzu asosida test tuzib kelish</i>(4-ilova).</p>	<p>Diqqat qiladilar. Savol beradilar. Baholash natijalarini ma'lum qiladilar. Vazifani yozib oladilar.</p>

O'qituvchi: Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonda Alloh odamlarni yaratgan ekan. Alloh odamlarga bir-birlari bilan suhbat qilib, fikr almashib yursinlar deb so'z in'om etgan ekan. So'z dastlab oz bo'lib, sekin-asta ko'payib boribdi. Uning farzandlari dunyoga kelibdi. So'zlar shunday ko'payibdiki, ayrim narsa-buyumlarni nomlashda bir nechta sherik bo'lib qolibdi. Ularning ma'nolarida juda yaqinlik bor ekan, lekin ular shakl jihatidan va ma'nolaridan farq qilgan ekan. So'zlar o'rtasida o'zaro kelishmovchilik bo'lib qolibdi. Chunki ularning hammasi ham shu narsa-buyumning nomi bo'lishni xohlar ekan-da. Ular dastlab **odamzod** nomini atashda talashib qolibdilar. Uni ifodalash uchun **odam, inson, kishi** so'zlari kelibdi. Odamzodning yuz qismini nomlash uchun **esa yuz, bet, aft, bashara, turq, chehra, jamol, oraz, ruxsor** so'zlari (*ushbu so'zlar yozilgan qog'oz varaqlarini ko'targan o'quvchilar birma-bir chiqishadi, odamzod va yuz so'zi atrofida to'planishadi*) yig'ilibdi. Shunga o'xshash holat boshqa nomlanishda ham yuz beribdi. Bu so'zlarning ayrimlari birinchi men kelganman, shu narsaning nomi menman desa, qolganlari ham shu fikrni aytar ekanlar. Ular hech kelisha olishmabdi. Oxiri so'zlar jam bo'lishib, **So'zning** huzuriga yo'l olibdilar.

So'z ularning arziini tinglab, uzoq o'yga cho'mibdi va shunday debdi:

So'z: Sizlar talapshb-tortishmanlar. Hammalaring ham narsa-buyumlarning, belgi va harakatlarning nomi bo'lishga haqlisizlar. Lekin hammalaring turli darajada haqlisizlar. Masalan, sen **chehraso'**zi, faqat yaxshi ma'noda qo'llanasan, odamlar bir-birlari bilan hafalashganda, achchiqlashib qolganda esa **aft, bashara, turq**kabi so'zlarni qo'llaydilar. Demak, sizlar — **bet, bashara, turq**so'zlari salbiy ma'noda qo'llanasizlar. Oralaringda **yuz** so'zi ko'proq qo'llanadi. Unda ijobiy ma'no ham, salbiy ma'no ham sezilmaydi.

Mana, ko'ryapsizlarmi, sizlar shu narsaning nomi bo'lishga haqlisizlar, lekin turlicha ma'noda qo'llanasizlar. Shuning uchun sizlarni bir oila deb hisoblaymiz. Oilangiz nomini ma'nolaring yaqin bo'lganligi uchun **ma'nodosh so'zlar** deb ataymiz. Oralaringizdan bir kishini boshliq qilib tayinlaymiz. Uni **bosh so'z** deb ataymiz. Menimcha, **yuz** so'zi boshliq bo'lishga haqli. Qani, **yuz** so'zi do'stlaringni boshla, ahilinoq bo'lib yashayveringlar. Odamlar sizlarni kerak paytda o'zlari qo'llayveradilar. Sizlar ham, odamzod nomini atash uchun yig'ilganlar, odam so'zini boshliq qilib, ahil hayot kechiraveringlar. Huzurimga yig'ilgan barcha farzandlarim, sizlar ham shu tarzda hayot kechiraveringlar. Sizlarni qo'llash va tanlab ishlatish odamlarning o'ziga havola. Xayr, salomat bo'linglar.

O'qituvchi:

So'zlar So'zning aytganlariga rozi bo'lib, orqalariga qaytishibdi. Ular shundan beri oila-oila bo'lib, do'st bo'lib yashar ekanlar. Har bir oilada Bosh so'z bo'lib, u do'stlariga yo'l boshlab yurar ekan, kerakli o'rinlarga do'stlarini jo'natar ekan.

Bu oilaga zid ma'noli so'zlarning juda havasi kelar ekan.

XULOSA:

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, erkin fikrli, ijodkor, o'z sohasining ustasi bo'la oladigan, raqobatbardosh kadrlarni ishlab chiqarishga tayyorlab berish oliy ta'lim muassasalari oldidagi eng muhim vazifalardandir.

Ta'lim jarayonida sifat o'zgarishlarini yuzaga keltirish, yetuk mutaxassis kadrlarni tayyorlash vazifasi ta'limga yangicha, zamonaviy yondashuvlarning ham kirib kelishiga sabab bo'ldi. Hozirgi kunda o'qituvchining har tomonlama qobiliyatga ega ekanligi, mashg'ulotlarni tashkil etishda yangi texnologiyalar, tajribalarga tayanishi zamon talabidir. Bu jarayonda ta'lim oluvchining faqat tinglovchi bo'lmay, balki jarayonning faol ishtirokchisiga aylanishi uning fikrlash qobiliyatini o'stirib, mustaqil fikrini ayta olish darajasiga olib chiqadi.

Ishda guruhning nazariy va amaliy yakuni sifatida tajribada sinovdan o'tgan o'qitishning zamonaviy tizimi yuzasidan olib borilgan faoliyat natijasi sifatida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Malaka oshirish guruhining maqsadi o'quv-tarbiya jarayonini yuqori ilmiy-uslubiy darajada ta'minlash, malakaviy talablar, o'quv rejalari va dasturlari asosida

kasbiy va pedagogik mahoratni doimiy ravishda rivojlantirishga ko‘maklashish uchun zarur bo‘lgan kasbiy bilimlar, ko‘nikmalar va mahoratlarni muntazam ravishda yangilab borish ishlari o‘z maqsadiga o‘tkazilgan modullar asosida to‘la erishdi, deb baholayman.

2. Zamonaviy ta’limni tashkil etishga qo‘yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarflamay, qisqa vaqt ichida yuksak kafolatli natijalarga erishishdir, bu talabni yuzaga keltirishda interfaol metodlar to‘la ishonchli vosita bo‘la oladi.

3. Bugungi kunda mamlakatimizda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi, ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga doir katta tajriba to‘plangan bo‘lib, bu tajriba asosini interfaol metodlar tashkil etmoqda, bizning ishimiz ham shu sohada olib borilgan ishlarni boyitishga yordam beradi, deb ishonch bildiramiz.

4. Bitiruv ishida tavsiya qilingan grafik organayzerlarning o‘rinli, maqsadli, samarali qo‘llanilishi ta’lim oluvchida muloqotga kirishuvchanlik, jamoaviy faoliyat yuritish, mantiqiy fikrlash, mavjud g‘oyalarni sintezlash, tahlil qilish, turli qarashlar orasidagi mantiqiy bog‘liqlikni topa olish qobiliyatlarini tarbiyalash uchun keng imkoniyat yaratishga xizmat qiladi.

5. Ishimizning tavsiyalari o‘quv-bilish faolligini oshirish, o‘rganilayotgan mavzu, muammolar bo‘yicha shaxsiy qarashlarini dadil, erkin ifodalash, o‘z fikrlarini himoya qilish, dalillar bilan asoslash, tengdoshlarini tinglay olish, g‘oyalarni yanada boyitish, bildirilgan mavjud mulohazalar orasidan eng maqbul yechimni tanlab olishga rag‘batlantirish imkoniyatiga egaligi bilan alohida ahamiyat kasb eta oldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva D. Yangi pedagogik usullarda dars o‘tishni ta’minlashda foydalaniladigan usullar. – Andijon.
2. Abdullayeva Sh. Imlodagi xatolar. // Turkiston, 2007 yil 5 dekabr.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
4. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006.